

УДК 330.3:336

I.M. Хандюк, к.е.н., доцент
Черкаський державний технологічний університет

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

I.M. Khandiuk
Cherkasy State Technological University

PROBLEMS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF UKRAINE

В статті проаналізовані основні показателі, які характеризують рівень інноваційного розвитку економіки України, в т.ч.: кількість промислових підприємств, які впроваджують інновації, обсяг реалізованої інноваційної продукції, обсяг фінансування інноваційної діяльності. Виконана оцінка рівня інноваційного розвитку зарубіжних країн. Обнаружені основні проблеми, які перешкоджають ефективному розвитку інноваційної економіки України. Предложено пріоритетні напрямки розвитку інноваційного потенціалу України.

Ключевые слова: інновації, інноваційне розвиток, інноваційна економіка, інноваційний потенціал.

Basic indices that characterize the level of innovative development of economy of Ukraine are analyzed in the article, including amount of industrial enterprises, that inculcate innovations, volume of the realized innovative products, volume of financing of innovative activity. The estimation of level of innovative development of foreign countries is executed. Basic problems that interfere with effective development of innovative economy of Ukraine are found out. Priority directions of development of innovative potential of Ukraine are offered.

Keywords: innovations, innovative development, innovative economy, innovative potential.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Світова економічна криза суттєво вплинула на сучасну економічну ситуацію в Україні, зокрема і на рівень інноваційного розвитку. Нині інновації – це найважливіший чинник ефективного функціонування управлінської, виробничої, фінансової й наукової сфер, адже саме в комплексі вони приносять бажаний ефективний результат. Інноваційний розвиток підприємства створює конкурентні переваги на внутрішньому і зовнішньому ринках, є невід'ємною складовою економічного зростання будь-якої країни. Зауважимо, що активна інноваційна діяльність визначає темпи економічного розвитку, структуру сучасного виробництва, життєвий рівень у країні, а також формує напрям подальшого економічного розвитку країни.

Враховуючи наявність в Україні значного природного, промислового, технологічного і наукового потенціалу та рівень інноваційного розвитку можна стверджувати, що сучасна Україна ще недостатньо розвинута в інноваційному плані. Тому надзвичайно актуальною для України є проблема вибору і реалізації стратегії інноваційного прориву.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблематику та основні перспективні напрями інноваційного розвитку економіки досліджували в своїх численних наукових працях зарубіжні вчені-економісти: Я. Ван Дайну, І. Мілендорфу, С. Дорогунцову, Б. Санто та вітчизняні науковці: Ю. Бажал, Л. Безчасний, А. Гальчинський, В. Геєць, Д. Д'якур, В. Мельник, О. Овчар, С. Онишко, В. Онищенко, М. Пашута, М. Чумаченко, Л. Федулова, Л. Яременко та ін. Проте значна кількість питань, пов'язаних з напрямками вирішення проблем інноваційного розвитку економіки країни, потребують поглибленого вивчення.

Постановка завдання. Для виявлення проблем інноваційного розвитку економіки України та розробки напрямів їх подолання необхідно виконати такі завдання:

–проаналізувати основні показники, що свідчать про рівень інноваційного розвитку в

Україні;

- оцінити рівень інноваційного розвитку в зарубіжних країнах;
- виявити основні проблеми, які заважають ефективно розвиватися інноваційній економіці України;
- розробити пріоритетні напрями розвитку інноваційного потенціалу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна має потужний науковий потенціал, однак кризові явища призвели до втрати попиту на наукову продукцію на внутрішньому ринку, що пояснюється падінням загального рівня інвестицій та зростанням взаємної заборгованості. Як вже зазначалося, інноваційний розвиток України перебуває на низькому рівні і постійно регресує.

У розвинутих країнах світу інноваційна діяльність є одним із найважливіших засобів збагачення країни. Кількість інноваційно-активних промислових підприємств у цих країнах досягає 70–80 %, в Україні цей показник коливається в межах 10 %. На світовому ринку високих технологій частка продукції США становить 32 %, Німеччини – 18 %, вітчизняна продукція займає менше 1 %.

За межами Європи також є чимало потужних регіональних комплексів: Силіконова Долина в США, провінція Онтаріо в Канаді. Міжнародна практика показує, якщо у ВВП країни частка інноваційної продукції складає менше 20 %, то національна продукція втрачає конкурентоспроможність. Потрібно зауважити, що середньоевропейський показник складає 25–35 %, а в Китаї сягнув 40 %. В Україні зростання ВВП на основі нових технологій становить близько 0,7 % [1; 2].

Для з'ясування причин низького рівня інноваційного розвитку в Україні за даними Державної служби статистики України [2] та Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України [3] проаналізуємо такі показники: кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації; обсяг реалізованої інноваційної продукції; та обсяг фінансування інноваційної діяльності.

Динаміка кількості промислових підприємств в Україні, які впроваджували інновації протягом 2003–2011 рр. відображена на рис. 1 [2; 3].

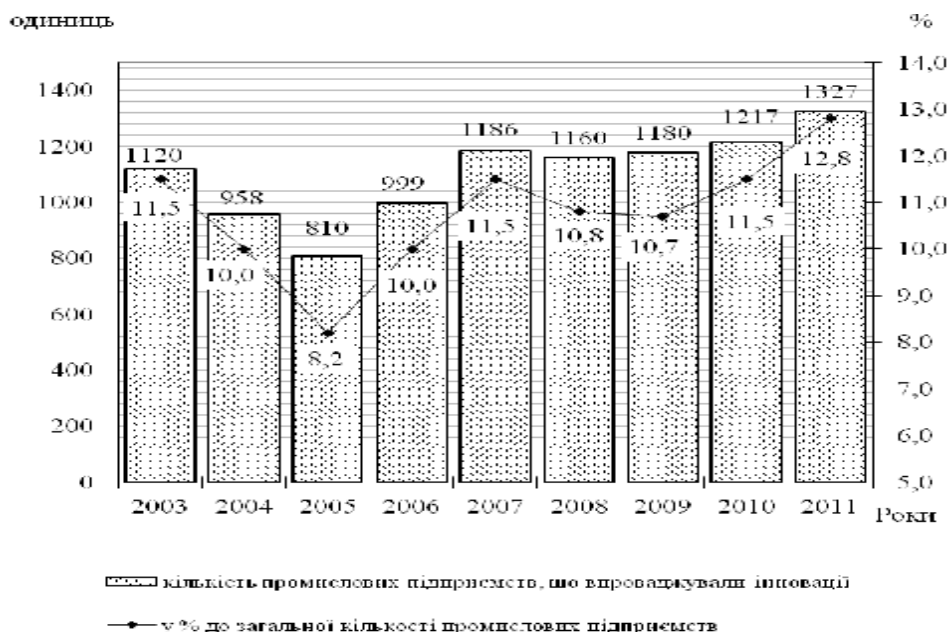

Рис. 1. Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації протягом 2003–2011 рр.

Аналіз наукових досліджень та статистичної інформації щодо інноваційної активності промислових підприємств свідчить про поступове підвищення рівня впровадження інновацій

на промислових підприємствах України. Так, після зменшення кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації з 1186 у 2007 р. до 1160 у 2008 р., тобто на 26 підприємств (на 2,2 %), у 2009 р. порівняно з попереднім роком спостерігається їх зростання на 20 підприємств (на 1,7 %), у 2010 р. – на 37 підприємств (на 3,1 %), у 2011 р. – на 110 підприємств (на 9,0 %).

У цілому за час подолання наслідків світової економічної кризи (2008–2011 рр.) кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації збільшилася на 167 підприємств (на 14,4 %), а їх частка в загальній кількості промислових підприємств зросла з 10,8 % у 2008 р. до 12,8 % у 2011 р., тобто на 2 відсоткових пункти.

На рис. 2 відображена динаміка обсягу реалізованої інноваційної продукції в Україні протягом 2003–2011 рр. [2; 3].

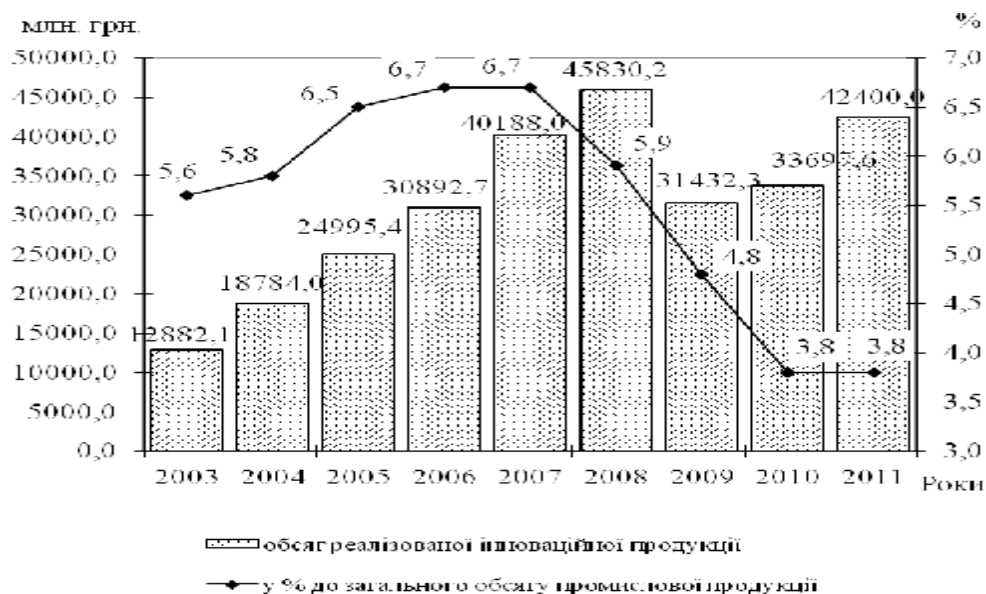

Рис. 2. Обсяг реалізованої інноваційної продукції

З рис. 2 випливає, що пік реалізації інноваційної продукції в Україні припадає на кризовий 2008 р., коли її обсяг становив 45830,2 млн. грн., що на 5642,2 млн. грн. (на 14,0 %) більше, ніж у попередньому році. Хоча, варто зауважити, що частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції вже в 2008 р. зменшилася на 0,8 відсоткових пункти і становила 5,9 %. У 2009 р. спостерігається значне зменшення обсягу реалізованої інноваційної продукції на 14397,9 млн. грн. (на 31,4 %) та її частки в загальному обсязі промислової продукції на 1,1 відсотковий пункт. 2010 р. характеризується незначним підвищенням обсягу реалізованої інноваційної продукції – на 7,2 %, але продовжується динаміка до зниження частки реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції – зазначений показник зменшився з 4,8 % у 2009 р. до 3,8 % у 2010 р., тобто на 1 відсотковий пункт.

У 2011 р. інноваційну продукцію реалізували 1043 підприємства України на суму 42,4 млрд. грн. (3,8% від загального обсягу реалізованої промислової продукції), що на 25,8 % більше, ніж у попередньому році. Такий результат свідчить про відродження інноваційного розвитку економіки України і має перспективи у майбутньому.

За структурою найбільші частки реалізованої інноваційної продукції в 2011 р. досягнуто на підприємствах з виробництва коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерних матеріалів, машинобудування, ремонту та монтажу машин і устаткування, металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (рис. 3) [3].

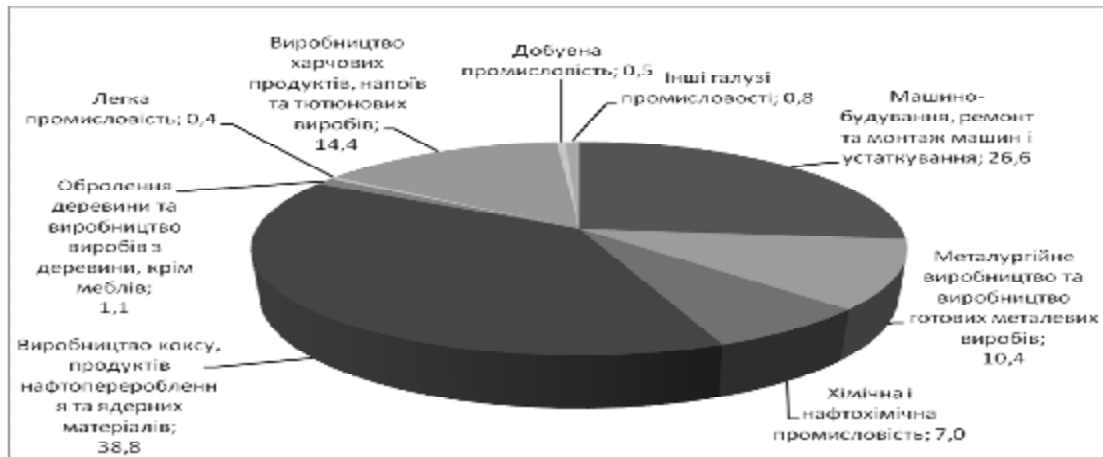

Рис. 3. Структура реалізованої інноваційної продукції підприємствами промисловості за видами економічної діяльності в 2011 р., %

При цьому максимальних значень реалізації інноваційної продукції досягли підприємства з виробництва побутових приладів – 33,4 %, виробництва апаратури для радіо, телебачення та зв'язку – 35,0 %, виробництва електро- та радіо компонентів – 50,4 %, виробництва оптичних приладів та фотографічного устаткування – 33,8 %.

Показовим зпогляду точки зору ефективності інноваційного розвитку є обсяг фінансування інноваційної діяльності (табл. 1, 2) [2].

Таблиця 1

Обсяг фінансування інноваційної діяльності в Україні в 2007–2011 рр.

	Обсяг фінансування інновацій, млн. грн.				
	2007	2008	2009	2010	2011
Всього	10850,9	11994,2	7949,9	8045,5	14333,9
у тому числі за рахунок:					
власних коштів	7999,6	7264,0	5169,4	4775,2	7585,6
державного бюджету	144,8	336,9	127,0	87,0	149,2
іноземних інвесторів	321,8	115,4	1512,9	2411,4	56,9
інших джерел	2384,7	4277,9	1140,6	771,9	6542,2

Щодо обсягу фінансування інноваційної діяльності, то в 2009 р. порівняно з попереднім відбулося зменшення фінансування на суму 4044,3 млн. грн. на 33,7 %), а в 2010 р. спостерігався незначний приріст фінансових ресурсів в інноваційний розвиток – на 95,6 млн. грн. (на 1,2 %). Зауважимо, що в 2011 р. обсяг фінансування інноваційної діяльності суттєво зріс на 6288,4 млн. грн. (на 78,2 %) і досяг рівня 14333,9 млн. грн., що перевищило кризовий 2008 р. на 19,5 %. Така тенденція зростання обсягу фінансування інноваційної діяльності свідчить про певне поліпшення інноваційного розвитку економіки України.

Таблиця 2

Розрахунок приросту обсягу фінансування інноваційної діяльності в Україні в 2007–2011 рр.

	Приріст фінансування інновацій							
	2007-2008		2008-2009		2009-2010		2010-2011	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Всього	+1143,3	+10,5	-4044,3	-33,7	+95,6	+1,2	+6288,4	+78,2
у тому числі за рахунок:								
власних коштів	-735,6	-9,2	-2094,6	-28,8	-394,2	-7,6	+2810,4	+58,9
державного бюджету	+192,1	+132,7	-209,9	-62,3	-40,0	-31,5	+62,2	+71,5
іноземних інвесторів	-206,4	-64,1	+1397,5	+1211,0	+898,5	+59,4	-2354,5	-97,6
інших джерел	+1893,2	+79,4	-3137,3	-73,3	-368,7	-32,3	+5770,3	+747,5

Щодо структури джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні, то основним джерелом фінансування є власні кошти підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність. Так, їх частка в загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності коливається в межах 50–70 %, але має тенденцію до зменшення: з 73,7 % (7999,6 млн. грн.) у 2007 р. до 52,9 % (7585,6 млн. грн.) у 2011 р., тобто на 20,8 відсоткових пунктів за досліджуваний період, або в середньому на 5,2 відсоткових пункти за рік.

Фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів іноземних інвесторів перебуває на дуже низькому рівні. Варто зазначити, що 2009 і 2010 рр. характеризуються значним припливом іноземних інвестицій в інновації – 1512,9 млн. грн. і 2411,5 млн. грн. відповідно або 19 і 30 % від загального обсягу фінансування інноваційної діяльності. Зазначимо, що в 2007 р. питома вага фінансових ресурсів на інноваційний розвиток становила 3 %, а у 2008 р. – 1 %. У 2011 р. знову спостерігається відтік іноземних інвестицій – інноваційну діяльність профінансовано лише на 56,9 млн. грн. (0,4 % від загального обсягу фінансування інновацій).

За рахунок державного бюджету також відбувається постійне скорочення як обсягу фінансування: з 336,9 млн. грн. у 2008 р. до 149,2 млн. грн. у 2011 р., тобто на 194 млн. грн. (на 57,6 %), так і питомої ваги в загальному фінансуванні інновацій: з 2,8 % у 2008 р. до 1 % у 2011 р., тобто на 1,8 відсоткових пунктів.

Як бачимо, показники інноваційного розвитку нашої країни є на досить низькому рівні. З'ясуємо проблеми, які заважають ефективно розвиватися інноваційній економіці:

1. Недосконалість нормативно-правової бази щодо регулювання інноваційного розвитку, зокрема в частині стимулювання державою науково-технологічної та інноваційної діяльності (в т.ч. й пільгового оподаткування); призупинення дії тих статей законів, які стосуються фінансування і стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності; ігнорування вимог законодавства.

2. Відсутня дієва інноваційна інфраструктура, яка б із залученням промислового, банківського та торговельного капіталу поєднувала освіту, науку й виробництво та ефективно здійснювала адміністративно-організаційне управління науково-технічною та інноваційною діяльністю.

3. Недостатній рівень фінансування інноваційної діяльності в умовах високого економічного ризику залучення інвестицій до сфери інновацій. Держава зменшує інвестиції в інноваційну діяльність, власники підприємств змушені самостійно фінансувати та впроваджувати нові технології виробництва. Але за сучасних кризових умов платоспроможність населення невисока, тому власники підприємств нині більше зосереджують свою увагу на тому, щоб не зазнати збитків і отримати хоча б нульовий прибуток.

4. Відсутність механізмів комерціалізації результатів завершених науково-технічних розробок та передачі їх до сфери виробництва. Переважна частина галузевої науки в Україні опинилася поза межами корпоративних структур і відповідно позбулася відтворювальних джерел фінансування. Специфіка ж інноваційного розвитку полягає в тому, що необхідною є тісна взаємодія дослідних організацій, які фінансуються державою, та промислових інноваційних структур, які орієнтуються на результат, реалізований на ринку.

У науковому світі виокремлюють три стратегії інноваційної політики [4]:

1) стратегія „перенесення” – полягає у використанні зарубіжного науково-технічного потенціалу і перенесенні його досягнень у власну економіку;

2) стратегія „запозичення” – полягає в освоєнні виробництва високотехнологічної продукції, що вже виробляється в інших країнах, шляхом використання власної дешевої робочої сили та наявного науково-технічного потенціалу;

3) стратегія „нарощування” – полягає у використанні власного науково-технічного потенціалу, залученні іноземних вчених й дослідників, у результаті чого досягається інтеграція фундаментальної і прикладної науки.

Враховуючи низький рівень наявних фінансових ресурсів в Україні, використання стратегій „перенесення” і „запозичення” нині є неможливим, оскільки вони потребують купівлі ліцензій. Крім того, при купівлі таких ліцензій немає гарантії, що будуть продані не морально застарілі технології.

Вважаємо, що в нинішніх реаліях економічного розвитку України найбільш прийнятною

є стратегія „нарощування”. Ця стратегія повинна ґрунтуватися на заздалегідь визначених державою пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу та інноваційного розвитку.

Аналіз основних показників інноваційного розвитку України та виявлені проблеми, які заважають ефективно розвиватися інноваційній економіці, дозволили сформулювати пріоритетні напрями розвитку інноваційного потенціалу України:

1. Щодо недосконалості нормативно-правової бази:
 - розробити і ухвалити спеціальні закони України про державну підтримку розвитку високих технологій, про кластерну модель економічного розвитку і про інноваційну інфраструктуру;
 - створити дієвий механізм захисту інтелектуальної власності, що сприятиме активізації використання передусім наукових розробок вітчизняних науковців;
 - прискорити реформування податкової системи, передбачити зниження податку на прибуток у частині, яка спрямована на інновації, встановлення податкових канікул (пільг) для підприємств, які впроваджують технічні інновації, податкові послаблення для нових компаній і малих підприємств, що працюють у високотехнологічному секторі споживчого ринку;
 - прийняти Інноваційний кодекс України.
2. Щодо відсутності дієвої інноваційної інфраструктури:
 - розширити мережу і врегулювати діяльність складових національної інноваційної системи: бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів, технопарків, технополісів, венчурних фондів, центрів трансферу технологій, механізмів їх взаємодії між собою і з іншими суб'єктами інноваційної діяльності;
 - прискорити становлення вертикально інтегрованих науково-виробничих структур із повним технологічним циклом – від інноваційних досліджень до виробництва, реалізації і технічної підтримки експлуатації нових продуктів на основі економічної інтеграції галузевих науково-дослідних інститутів і компаній □ споживачів наукового продукту.
3. Щодо недостатнього рівня фінансування інноваційної діяльності:
 - впровадити державні гарантії і механізми стимулювання залучення заощаджень громадян у довгострокові інвестиції, що стимулюватиме кредитно-фінансову діяльність в інноваційній сфері;
 - здійснювати державні замовлення на інноваційну продукцію.
4. Щодо відсутності механізмів комерціалізації результатів завершених науково-технічних розробок:
 - активізувати процес інтеграції науки ВНЗ з дослідницьким сектором академічної і галузевої науки за допомогою створення дослідно-освітніх комплексів (центрів) інноваційної спрямованості за зразком провідних європейських і світових університетів;
 - здійснювати активне співробітництво органів влади як між собою, так і з підприємницькими, науковими і бізнес-освітніми секторами економіки;
 - створити умови для розвитку різноманітних форм підприємництва у сфері науки, виробництва й реалізації.

Висновки. Отже, необхідно зазначити, що в умовах загострення глобальної конкуренції в світі, надзвичайно актуальним є підвищення рівня інноваційного розвитку економіки, що, передусім дозволить подолати наслідки світової економічної кризи та вийти на міжнародний рівень. Впровадження інновацій на підприємствах України сприятиме економічному зростанню вітчизняних підприємств та витісненню іноземних конкурентів із галузей промисловості та з ринку товарів та послуг. Запровадження запропонованих напрямів розвитку інноваційного потенціалу України наблизить нашу країну до економічно-розвинених країн світу за рівнем інноваційного розвитку.

Список літератури

1. Д'якур М.В. Проблеми інноваційного розвитку України / М.В. Д'якур // Актуальные достижения европейской науки – 2010 [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68308.doc.htm.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.>

ukrstat.gov.ua.

3. Реалізація інноваційної продукції [Електронний ресурс] / Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. Український інститут науково-технічної і економічної інформації. – Режим доступу: http://www.uinpei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=480.
4. Федулова Л.І. Інноваційна політика [Текст]: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л.І. Федулова, А.А. Мазаракі, Г.О. Андрощук; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 603 с.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2013